

ПРОФЕСІЙНА ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В ГАЛИЧИНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Як історико-педагогічна проблема розглядається професійна економічна освіта та зміст навчання кооперації у навчальних закладах Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Обґрунтовано виховну роль економічної освіти та її вплив на формування національної самосвідомості української молоді.

The article regards the vocational economic education as a historical pedagogical problem. It also deals with the contents of teaching cooperation at the educational establishments of Galicia at the end of XIX th – the first half of the XX th century. The pedagogical role of economic education and its influence on the formation of the national self-consciousness of the Ukrainian youth is substantiated.

Історія професійної економічної освіти на західноукраїнських землях у ХІХ – на початку ХХ століття характеризувалась традиціями і зародженням нових форм громадської самопомоги в побуті українського народу, виникненням перших споживчих товариств, кредитових спілок, кооперативного руху, їхньої боротьби з лихварством і темнотою.

Актуальність історико-педагогічного дослідження розвитку і становлення фахового шкільництва та економічної освіти молоді в Галичині у ХІХ – на початку ХХ століття зумовлена сучасними ідейно-політичними та ідеологічними проблемами. Це, зокрема, як зазначає академік О. Сухомлинська, “генеза ідей про національну школу, національне виховання, громадянське й патріотичне виховання, духовність та ментальність дитини” [12: 42]. Перелічені історико-педагогічні проблеми є конче потрібними для більш повного, глибокого розуміння сьогоднішніх освітньо-виховних проблем.

На етапі переходу до ринкової економіки, коли в Україні розвивається мережа освітніх закладів, які забезпечують навчання у сфері підприємництва, кооперації, торгівлі, банківської справи, актуальності набуває дослідження організаційних форм, навчальних, виховних, освітніх явищ підготовки фахівців економічного профілю у Галичині на різних історичних етапах. Вітчизняні вчені (С. Бабенко, С. Гелей, Я. Гончарук, С. Злупко, О. Ковальчук, Є. Лихолат, Я. Малик, Р. Пастушенко, В. Чайковський та ін.), науковці зарубіжжя (І. Витанович, В. Доманицький, А. Качор, Ю. Павликовський, Є. Храпливий) опублікували чимало праць, присвячених освітньо-економічним процесам на західноукраїнських землях та діяльності українських кооператорів і педагогів, їхньої педагогічної, наукової, громадсько-економічної та культурно-просвітницької подвижницької праці.

На прикладах кооперативного виховання молоді, запровадженого в систему шкільної освіти Галичини ще в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. шляхом організації шкільних кооперативів і вивчення основ кооперації в загальноосвітніх школах, простежується, якого вагомого значення кооперації, комерції, підприємству для господарського життя народу надавали у своїй діяльності видатні діячі кооперативного руху Ю. Дзерович, Д. Коренець, К. Коберський, І. Лучишин, Ю. Павликовський, М. Росткович, Є. Храпливий та ін. у процесі формування змісту національної економічної освіти.

У наукових підходах, що визначали соціально-економічний розвиток держав, не відразу прийшли до розуміння ролі психологічних чинників у господарській діяльності. Водночас аналіз економічної, політичної, психологічної, педагогічної літератури свідчить, що багато вітчизняних та зарубіжних філософів, педагогів, економістів вбачали у духовно-моральних аспектах ринкових відносин засоби не лише підвищення ефективності виробництва, а й морального удосконалення людей.

До мислителів того типу, які надавали великого значення економічній проблематиці, зокрема політичній економії, належить Іван Франко. “Ця наука, – писав він, – є найважчою і найважливішою з усіх, які ми пізнали дотепер, тому що досліджує між іншим причини злиднів і багатства людей; вчить про працю, про плоди праці та їх поділ”. У листі до О. Рожкевич у вересні 1878 року він писав, що “наука економії (господарки народової) ... безперечно найважливіша з усіх наук” [5: 260].

Зауважимо, що батьківщиною модерних шкільних кооперативів вважають Францію (1881), хоча найстаріший кооператив як спеціальну школу господарства при гімназії в Холмі створив Микола Левитський (1878). Далі ці дитячі організації поширилися в Італії (1892), Бельгії (1896) і на початку ХХ ст. – в Англії, Німеччині, Швейцарії, Польщі, Болгарії, Румунії, Канаді. Вони були різноманітними за організаційними формами і за родом діяльності. У Франції шкільні кооперативи діяли як малі споживчі крамнички і продукційні (виробничі) кооперативи. В Польщі з 1906 р. при школах постали кооперативи кредитного і споживчого типу. Цікаво, що організували і підтримували їх не самі школи, як у Західній Європі, а місцеві кооперативи. Союз польських кооперативів створив у 1924 р. комісію для поширення кооперативного руху на всі ділянки шкільного життя, і діяльність шкільних кооперативів Польщі набула соціального характеру [8: 13].

На західноукраїнських землях позаминулого століття, що входили до складу Австро-Угорської імперії, кооперативний рух з самого початку мав національний характер.

“Аграрний край – бідний край !” – якимось висловився відомий український економіст Володимир Навроцький. У цих словах була багатовимірна правда, адже певний поступ промисловості в Галичині охоплював переважно легку, харчову і видобувну галузі. Порівняно швидко розвивалися дві галузі економіки: це видобуток нафти і залізничне будівництво. Проте економічне зростання мало однобічний характер, бо давало вигоду передусім власникам чужинецьких капіталів, що були вкладені у нафтовидобуток та залізничне будівництво, і посилювало колоніальний статус Галичини. Феодальною оздобою селянської розпуки було монопольне право поміщиків випускати спиртні напої, якими спювали населення. Це право передавалося переважно корчмарям, які немов п’явки висмоктували живі сили народу. За підрахунками Володимира Навроцького, наприкінці ХІХ ст. у Галичині на кожне село в середньому припадало чотири корчми, кожна з яких, як правило, була осередком визиску і ширенням темноти навколишніх селян [9: 54–55].

Таке становище спонукало українське населення, його інтелектуальних лідерів шукати вихід із колоніального пригнічення, використовуючи економічні та суспільно-політичні важелі. Виявом пасивного спротиву злидням, податкам, соціальному і національному гнітові стала еміграція селянства, яке спочатку спрямовувалось у східноукраїнські губернії, окуповані російською імперією, а відтак еміграція інтенсивно відбувалася на захід, до США, латиноамериканських країн.

У 1870–80-х рр. у Галичині нуртували думки, в яких містилися конструктивні поради, спрямовані на залучення збіднілих селянсько-ремісничих верств до економічної самочинності [4: 74–94]. Щоразу більше ці поради доходили до свідомості широкого загалу, який підтримував господарські ініціативи своїх провідників. Особливо рельєфно окреслилися ці ініціативи в розвитку кооперації, перші паростки якої виникли в 70-х роках, а набрали більшої потуги на зламі ХІХ–ХХ століть.

Це сталося завдяки новій генерації українського громадського життя, яку очолили сини священників, учителів, а трохи згодом і сини селян. Вони, як пише І. Витанович, віч-навч зустрічалися з чорною дійсністю народного життя, їм доводилося стискати зуби від болю, часто шаленіти від сорому за безпорадність, докладати зусиль для збереження власної моральної сили, амбіції, гордості за приналежність до того народу, що з ним вони духом і долею були найтісніше пов’язані. “Переконавшись, що без визволення головного носія національності з духового й соціального полону, з темноти й лихви марні й нереальні будь-які дальші культурні й політичні амбіції”, вони упевнилися, що “з бідним політики робити не можна”. Вони виразніше, ніж хто інший, побачили тісну пов’язаність національного й

соціального переплетення “шлункових” і національно-політичних інтересів. Побачили також, що доведеться почати і витримати важку боротьбу з супротивними силами, і спиратися в ній на власні, хоч і дрібні, але об’єднані сили [2: 134].

Розуміння ситуації заставляло всупереч будь-яким перешкодам організуватися у боротьбі за добробут. В контексті формування економічного світогляду української молоді і подальшого розвитку фахового шкільництва в Галичині варто передусім згадати про організацію товариства “Сільський Господар” і кооперативного молочарства.

Ідея створити товариство “Сільський Господар” виникла у 1898 р. у селі Олесько на Золочівщині. Її висунули брати священики Тома і Юліян Дуткевичі. Збори заснування товариства відбулися 23 березня 1899 р. і першим його головою був обраний Тома Дуткевич. З Олеська товариство перенесло свій осідок спочатку до Золочева, а у 1905 р. – до Львова і стало центральним крайовим товариством. Розвиток товариства відбувався повільно. У 1908 р. воно мало лише 226 членів, у 1909 р. – було вже 5 філій і 700 членів [2: 152].

Що стосується кооперативного молочарства, то його започаткував 1904 р. у селі Завадові на Стрийщині О. Нижанковський. За його прикладом і порадами почали засновуватися такі молочарські спілки у селах Стрийського і сусідніх повітів. У 1905 р. виникло об’єднання молочарень у Стрийській філії товариства “Просвіта”, а з 1907 р. цей відділ став самостійною статутною союзною молочарською організацією “Крайовий Молочарський Союз” у Стрию.

Успіхи в розвитку кооперації на початку ХХ ст. були й в інших сферах економічного життя по всій Україні – від Херсонських степів і Кубані до Перемишля – західного бастиону українства. Першим загальним підсумком цих успіхів став “Просвітньо-економічний конгрес” у Львові 1909 р. з нагоди 40-ліття товариства “Просвіта”, у ньому взяли участь 763 учасники із різних суспільних верств усієї України. Відкриваючи урочистий вечір, К. Левицький сказав: “Стаємо нині на велику раду, щоб наскрізь пробити тверду скалу народної неволі і вказати добрі шляхи просвітку до народного добробуту” [2: 163].

Активізація кооперативного руху сприяла утворенню в регіоні різних форм кооперативних об’єднань: споживчих, кредитних, сільськогосподарських, промислових та ін., які включали до свого складу громадян за національною ознакою. Метою їх діяльності була конструктивна творча співпраця, спрямована не лише на покращення матеріального добробуту, захист соціальних, культурно-освітніх потреб громадян, але й на збереження та духовний розквіт українського соціуму. За висловом одного з організаторів українського шкільництва в Галичині Д. Коренця, кооперативний рух став дорогою піднесення українського народу. Важливою формою його реалізації було створення фахових закладів освіти кооперативного спрямування.

Завдання навчально-виховного процесу Д. Коренець вбачав у тому, щоб молодь перейнялася кооперативним духом. Адже ж кооперація, як твердив Юліан Павликовський, “виховує людину-громадянина, людину характеру, людину, яка гідно, без принципового чи чванькуватого вивищування, без затрати власного “я”, але й без розчавлювання “я” свого співгромадянина стане двигуном, носієм і співучасником справжньої демократії в господарському і духовному житті народу”. Тому, вважав цей вчений, зміст вишколу лежить у площині трикутника, основою якого є загальна освіта, однією з сторін виховання людини-громадянина та кооператора, другою – спеціальний вишкіл техніка, кооператора-практика, який працюватиме кооператором-економістом чи пропагандистом, ревизором, інструктором [10: 308]. Отже, підготовка спеціаліста йшла в 3-х напрямках – як громадянина, як людини з високим загальноосвітнім і культурним рівнем і професіонала у відповідній спеціалізації.

Становлення українського торговельно-кооперативного шкільництва в регіоні відбувалося в умовах жорстоких утисків, заборон як австро-угорських, так і польських можновладців. У той же час, незважаючи на відсутність держави, авторитарність системи освіти, прогресивні культурно-освітні діячі Східної Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. сприяли становленню системи торговельно-кооперативного шкільництва на національних засадах, використовуючи передусім громадсько-педагогічне сподвижництво,

яке найбільш яскраво виявилось у діяльності товариств “Просвіта”, “Рідна школа”, “Ревізійний Союз Українських Кооперативів”, “Народна Торгівля”, “Сільський Господар”, “Маслосоюз” та ін.

Розглядаючи фахову економічну освіту української молоді як важливий чинник соціальної незалежності людини, а в майбутньому – творення незалежної держави України, теоретики і практики кооперативної ідеї підкреслювали ще одну дуже важливу справу, коли йдеться про “добре налагодження хліборобського шкільництва: це справа фахових учителів хліборобства”. З цього приводу Євген Храпливий писав: “Далеко легше бути добрим техніком-агрономом, як учителем у хліборобській школі, це тому, бо учитель хліборобської школи мусить бути бездоганим фахівцем, мусить мати довшу хліборобську практику, щоби не вчити тільки книжкової мудрости, і мусить бути добрим педагогом. ... А скільки треба праці, щоби стати дійсним агрономом-педагогом ...” [13: 24–25]. У той час, коли у 30-х роках ХХ ст. у нас було, як зауважує автор, “хліборобське шкільництво ледве на початках”, за кордоном вже був відповідний досвід. До прикладу, в Німеччині для одержання диплома агронома потрібно було закінчити середню школу, після чого навчатися три або чотири роки у “високій агрономічній школі”. “Щоби бути фаховим учителем у нижчій або середній хліборобській школі, треба по середньошкільній maturі (*матура* (лат.) – іспит зрілості після закінчення середньої школи, учительської семінарії або ліцею) аж 8-ох літ праці, а саме: 1) 4 років практики в господарстві; 2) 3–4 років студій у високій агрономічній школі; 3) одного року педагогічних студій в окремих педагогічних школах (семінаріях). При цьому практика мусить бути переведена впродовж двох років у селянських господарствах, а впродовж других двох років у більших маєтках і то на відповідальних становищах ... З цього видно, як солідно приготувляють тих, що мають вчити хліборобську молодь” [13: 25–26].

Хліборобське шкільництво, вважав Євген Храпливий, треба розглядати “як один із складових чинників цілої нашої суспільної агрономії”. Для порівняння стану фахового шкільництва на західноукраїнських землях із зарубіжжям наводяться приклади інших країн. Так, у США в 30-х роках було 3 100 чотирилітніх хлоп’ячих хліборобських шкіл із 80 000 учнів і 1 023 дівочих хліборобських середніх шкіл з майже 42 000 учениць. У Чехословаччині, хліборобське населення якої дорівнювалося хліборобському населенню наших західних земель, було 976 хліборобських шкіл різних типів, які в рік навчали 30–40 тисяч учнів.

На наших західних землях у 30-х роках ХХ ст. була 1) однорічна хліборобська (садівничо-городнича) школа товариства “Просвіта” у Милованні; 2) школа “Сільського Господаря”, яка вела 1–4-місячні курси різних напрямків, у Коршеві; 3) спеціальна молочарська школа “Масло союзу” у Стрию, яка здійснювала щороку 6-місячний молочарський курс з “енциклопедією господарських предметів”; 4) спроба вищих агрономічних курсів “Сільського Господаря” в маєтку Мирона Луцького в Янчині біля Перемишля (у майбутньому – однорічні, для тих, що мають середню освіту) [13: 27–28].

Особливу роль в популяризації ідей кооперативного руху відіграли товариства “Просвіта” і “Рідна школа”, стараннями яких здійснювалися: організація економічних спілок, крамниць, кас взаємодопомоги, громадських фондів кредитування; підготовка та випуск періодичних видань і літератури господарсько-економічного спрямування (як на популярному, так і науковому рівнях); відкриття економічних курсів, фахових шкіл, бібліотек.

Одним із напрямів діяльності товариства “Рідна школа” в галузі економічного виховання української молоді стало створення учнівських кооперативів і запровадження теоретичного курсу з кооперації. Економічні товариства “Народна Торгівля”, “Сільський Господар”, “Маслосоюз” мали свою специфіку роботи, яка полягала у підготовці кваліфікованих кадрів для власних потреб. “Ревізійний Союз Українських Кооперативів” виконував інформаційно-координуючі функції в процесі поширення та реалізації кооперативних ідей. Уся діяльність національних культурно-освітніх та економічних товариств, громадських організацій, спілок та об’єднань сприяла не лише піднесенню

української громадської культури краю, але й формуванню національної самосвідомості й гідності автохтонного населення Східної Галичини [6: 9].

Запровадження економічного шкільництва, зокрема торговельно-кооперативного, пов'язане з діяльністю українських товариств “Просвіта” і “Народна Торгівля”. Саме вони розпочали навчання наших кооперативних працівників, залучаючи мандрівних вчителів-інструкторів.

Діяльність “Просвіти” завжди була тісно пов'язана з Українською Церквою. “Греко-католицька церква на Галичині, маючи глибокі національні традиції духовного життя, стала не тільки ініціатором створення “Просвіти”, її впливу на економічний розвиток краю, а й повсякчас підтримувала, плекала цей рух – духовно і матеріально. Адже була мета одна – духовне і національне відродження нації. “Просвіта” у хвилинах радості і смутку горнеться до церкви, в ній шукає помочі і цим дає самотності сильну заперуку кращої майбутності”, – ці слова Андрія Шептицького знаходили реальне втілення у діяльності багатьох діячів “Просвіти” і організаторів кооперативного руху в Галичині – священників або ж вихідців із священницьких родин [1: 109–115].

Українські громадські економічні та культурно-освітні товариства пробуджували в народі розуміння необхідності створення фахових шкіл, як одного із засобів порятунку від злиднів. Галичина в другій половині XIX – на початку XX ст. була однією з найвідсталіших провінцій Австро-Угорщини, а згодом і Польщі. Серед робітників різних галузей промисловості українці становили найбільшу частину некваліфікованих і малокваліфікованих працівників. У сільському господарстві панувала рутинна, прадідівські методи обробітку землі. До середини XIX ст. у Галичині не було жодної сільськогосподарської школи. Ті школи, які відкривалися в 60–90-х роках XIX ст. (Дубляни, Городок, Ягільниця, Городенка, Бережниця), приносили мало користі селянам. Їх випускники, зазвичай, влаштовувались на роботу в панських маєтках. Зокрема, з 12 випускників Ягільницької рільничої школи у 1891 р. тільки 3 пішли працювати у свої господарства, а решта – у фільварки або виїхали до Америки, а з 14 випускників Бережницької школи у 1911 р. 12 влаштувались у маєтках [3: 106–112].

Аналізуючи причини надзвичайно низького рівня розвитку сільського господарства в Галичині, Головний відділ “Просвіти” бачив вихід з цього становища у заснуванні українських рільничих шкіл.

Першою українською фаховою школою була Господарська школа у Милованню на Станіславщині, яку відкрило товариство “Просвіта” у 1909 р. Засновуючи її, “Просвіта” мала намір створити вогнище господарського заняття, влаштувати дослідні поля, хіміко-рільничу лабораторію, майстерню, пасіку, шкільку фруктових дерев, метеорологічну лабораторію тощо. До цього часу в Галичині не було ще такої школи – ні польської, ні української. Навчання розпочалося у 1909 р. Спочатку це був шеститижневий господарський курс, але досвід виявив, що за такий термін неможливо дати необхідні знання. У 1910/11 н.р. навчання було продовжено до трьох місяців. Але і цього виявилось недостатньо. Тому вже 1912 року було встановлено п'ятимісячний термін навчання. До школи записувались діти селян з різних кутків Галичини, а після першої світової війни – із Холмщини, Підляшшя, Волині, Полісся та інших місць. Однак, не зважаючи на безоплатність навчання, набір до школи проходив з великими труднощами. Наприклад, у жовтні 1912 року з 72 філій товариства “Просвіта” зголошення до школи надіслали лише 7. А з таких повітів, як Жовква, Турка, Жидачів, Мостиська, Рогатин не можна було знайти хоча б одного кандидата до школи у зв'язку з надзвичайною бідністю селян.

На 1914 р. передбачалося термін навчання довести до одного року, але війна перешкодила це здійснити. В роки війни господарству школи було завдано величезних збитків. Тільки у 1922/23 н.р. було організовано перший післявоєнний тримісячний курс, який закінчило 14 осіб. Збільшився і термін навчання у 1926/27 н.р. – 7 місяців, а на початку 30-х років – однорічний курс. Навчання кожного року починалося 20 січня і тривало до 20 грудня. Згідно із статутом школи на навчання приймалися хлопці віком 15–24 роки, які мали

закінчену народну школу. При школі був інтернат. Хоч школа була приватною, але навчання було безоплатним, вносились лише плата за харчування та утримання в інтернаті. Всі видатки на школу брала на себе “Просвіта”. Навчальні програми школи були затверджені Міністерством освіти. Навчальний план передбачав теоретичну і практичну підготовку юнаків до праці у власному господарстві, а також до діяльності в хліборобських та кооперативних організаціях (“Сільський господар”, “Молочарня”, “Маслосоюз” та ін.). Теоретичний курс складався з двох частин – загальноосвітньої та фахової.

Навчальним планом передбачалося вивчення таких предметів як українська мова, історія України, географія, арифметика, хімія, ботаніка, зоологія, гігієна, фізкультура, релігія, малювання. З фахових дисциплін – рослинництво, городництво, тваринництво, птахівництво, організація господарства, кооперативні справи тощо. Практичні заняття проводилися так, щоб кожен учень практично засвоїв усі види робіт, які йому будуть потрібні в майбутній діяльності. Викладання велось українською мовою. Заняття у школі відбувалися щоденно з 8 до 18 год. Вечорами декілька разів на тиждень проводилися заняття шкільного хору. У вільний від навчання час з учнями велися бесіди, дискусії на різні теми. До 1939 року Господарську школу у Милованню закінчило понад 800 юнаків. Значну увагу звертала “Просвіта” на забезпечення школи добре підготовленими учителями, які давали б учням високу фахову підготовку та патріотичне виховання [3: 108].

У 1912 році у селі Угерці Винявські (Самбірщина) була відкрита українська жіноча школа домашнього господарства. У Статуті школи (1913) зазначалося, що її мета: виховання фахового свідомого патріотичного та роботящого селянського жіноцтва. До жіночої школи зараховували дівчат від 16 років, які закінчили народну школу. Термін навчання – 8 місяців. За програмою вивчалися арифметика, українська мова, географія та оповідання з рідної історії, основи гігієни і виховання, основи домашнього господарства, годівля худоби, птиці, молочарство, городництво і садівництво. Практичне навчання охоплювало різні ділянки селянського домашнього господарства. Школа знаходилася на забезпеченні “Просвіти”, бо Краєвий віділ Галичини асигнував лише 2000 крон. Окрім постійних курсів, у школі влаштовувались літні двомісячні курси крою та шиття. До 1914 року школу і курси закінчило понад 60 дівчат.

Товариство “Просвіта” брало активну участь у кооперативному русі Галичини, який набув широкого розмаху наприкінці XIX – на початку XX ст. Воно дбало про підготовку кваліфікованих національних кадрів. У жовтні 1911 р. у Львові “Просвіта” відкрила першу українську Торговельну школу з дворічним терміном навчання.

Крайова шкільна рада, даючи “Просвіті” дозвіл на відкриття цієї школи, поставила вимогу, щоб слово “українська” було замінено на “руська”. Школа ставила за мету підготовку фахових діловодів для економічних спілок, а також приватних купців і підприємців. До першого класу записалось 40 дітей, а вже у 1912/13 н.р. було 75 учнів.

З початку першої світової війни і до 1915 року школа не працювала. З приходом у 1917/18 н.р. нового директора Дениса Коренця, відомого громадського діяча і педагога, поживилася діяльність навчального закладу. У 1918 році школа одержала від української кураторії “Народного дому” приміщення із більшою кількістю класних кімнат, що сприяло зростанню кількості учнів.

Торговельна школа у 1925 році за ухвалою Головного віділу “Просвіти” перейшла під управу “Рідної школи”, зберігши існуючу назву “Торговельна школа “Просвіти” у Львові”. Зусиллями Д. Коренця у 1926 р. школа з дворічної була реорганізована в середню з трирічним терміном навчання. При школі працювали: а) однорічний вищий кооперативний курс для тих, хто не мав відповідної освіти і працював у кооперативних установах; б) однорічний торговельний курс для випускників гімназії; в) однорічний торговельний курс для тих, які закінчили гімназію, але не склали випускного іспиту. Кількість учнів у різні роки була неоднаковою. Зокрема, у 1928/29 н.р. у трирічній школі навчалось 168 учнів (102 хлопці і 66 дівчат), на курсі абітурієнтів – 47 учнів (39 хлопців і 8 дівчат), на однорічному торговельному відділі – 35 учнів (26 хлопців та 9 дівчат), 30 слухачів відвідувало

кооперативний курс. У 1935/36 н.р. у трирічній Торговельній школі було 120 учнів (70 хлопців і 50 дівчат), а на однорічному курсі абітурієнтів – 87 слухачів. Окрім того, при школі працювали платні курси стенографії, англійської та французької мов [3: 110].

Реформа загальної і професійної освіти 1933 р. у Польщі передбачала створення різних типів фахових шкіл із різним терміном навчання, умовами зарахування і правами. Дво- і трирічні середні професійні школи реорганізовувались у фахові гімназії з чотирирічним терміном навчання. В результаті реорганізації трирічної Торговельної школи у 1937 році почала функціонувати купецька гімназія товариства “Рідна школа” у Львові. У 1938/39 н.р. у цьому навчальному закладі здобували фахову освіту 265 юнаків і дівчат. Незважаючи на високу плату за навчання (250 злотих у рік), майже 35% учнів становили діти селян.

У 1938 р. товариство “Рідна школа” утримувало, окрім купецької гімназії у Львові, ще чотири фахові школи: приватний однорічний курс адміністративно-торговельної підготовки у Львові (100 учнів), приватний однорічний торговельно-кооперативний курс для абітурієнтів у Львові (116 учнів), приватна купецька гімназія у Станіславові (46 учнів). З 1 вересня 1938 р. однорічна торговельна школа у Яворові була реорганізована у однорічну кооперативно-торговельну школу.

Відкриття фахових приватних шкіл потребувало значних коштів, а тому товариства “Просвіта”, “Рідна школа”, “Труд”, Союз українок та інші бачили вихід у створенні фахово-доповнюючих шкіл для працюючої української молоді, а також різних курсів і бурс. Фахово-доповнюючі школи були безоплатними. До них могли вступити хлопці і дівчата віком від 14 до 18 років, які закінчили щонайменше чотири класи народної школи. Вони працювали у вечірні години у приміщенні українських гімназій та народних шкіл. Навчання тривало три роки (по 12–16 год. щотижня). В 20-х роках товариство “Рідна школа” мало на своєму утриманні шість фахово-доповнюючих шкіл. У цих школах навчалось 644 учні, серед них 455 дітей селян. УПТ “Рідна школа” неодноразово зверталось з відозвами до української молоді, щоб вона користалася з того, “що має можливість вчитися своєю рідною мовою в українській фахово-доповнюючій школі “Рідної школи”.

Важливого значення “Рідна школа” надавала введенню в рідних школах кооперативного навчання і виховання. У матеріалах Першого педагогічного конгресу, який відбувся у Львові 1935 р., наголошувалося, що “завдання хліборобської школи – це не тільки вишколення доброго фахівця-хлібороба, це також виховання доброго громадянина. Нація потребує не тільки людей, що вміли б використати рілля, – вона потребує громадян, що творили б її основу не лише тим, що вони будуть матеріально незалежні, а й передусім тим, що на їх характері й волі збудуємо основи для загальнонаціонального життя”. У резолюції конгресу було записано, щоб створити при Комісії для промислового шкільництва “Рідної школи”, яка існувала ще з 1924 р., секцію хліборобських шкіл, яка би дбала про українські рільничі школи [11: 155–156]. При Головній управі товариства “Рідна школа” 1932 р. у Львові було засновано “Українську пораду для вибору звання”. У “Порадні” досліджувалися психофізичні особливості молоді, яка прагнула обрати фах. За результатами досліджень давалися рекомендації юнацтву, в якій спеціальності кожен може досягти найбільших успіхів.

Українські приватні фахові школи через малочисельність не могли суттєво вплинути на розвиток професійної підготовки молоді в Галичині, але вони відіграли значну роль у поширенні фахових знань серед українського населення краю.

Отже, якщо наприкінці ХІХ ст. у свідомості мас панувала думка, що цінується лише класична освіта, то вже на початку ХХ ст. спостерігаємо зміну світогляду, у якому поступово вкорінюється розуміння ролі фахового, зокрема торговельно-кооперативного шкільництва для розвитку суспільства. Одночасно з тим розбудовується мережа державних і приватних торговельно-кооперативних шкіл різного рівня, де поряд з вивченням загальноосвітніх та фахових предметів значна увага приділяється виробленню практичних навичок. Завдяки подвижницькій праці досвідчених фахівців-авторів студій, добродійній діяльності

культурно-освітніх товариств краю, жертвності української прогресивної інтелігенції на західноукраїнських землях активно діяли українські фахові школи, котрі змогли дати “так потрібних нашому народові незалежних і засібних людей, творців і організаторів нашого господарського життя; виховати не тільки добрих бізнесменів, а й свідомих своїх народних обов’язків та з умовами нашого життя і його потребами ознайомили народних робітників” [7: 6].

Представники української, а заодно і світової кооперативної класики зробили акцент на моральних засадах кооперації. І це давало великі практичні результати. В сучасних умовах, коли зростає престиж економічної освіти серед молоді, важливо наголосити, що виховання особистості громадянина – це комплексний і безперервний процес, який має спиратися на історичний досвід, національну ідею, традиції, звичаї, ментальність народу, не відкидаючи при цьому загальнолюдські духовні цінності і надбання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беднаржова Т. Августин Волошин – державний діяч, педагог-мислитель. – Львів: “Основа”, Львівська Богословська Академія, 1995. – 248 с.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
3. Добрянський Б. Роль українського педагогічного товариства “Рідна школа” у розвитку фахової освіти в Галичині / Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність: Наук. альм. Ч.1. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, С. Ярема. – Львів: Вид-во Львів. край. т-ва “Рідна школа”, каф. педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – Ч. 1. – 269 с.
4. Злупко С.М. Економічна думка на Україні. Нариси історії економічної думки на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. – Львів, 1989. – С. 74 – 94.
5. Злупко С.М. Економічна думка України: Навчальний посібник. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 496 с.
6. Ковальчук О.Д. Освітня діяльність і педагогічні погляди Дениса Коренця в контексті розвитку українського кооперативного шкільництва у Галичині (кін. XIX – перша пол. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.
7. Коренець Д. Нові типи торговельних шкіл і їх значення для нас // Діло. – 1923. – Ч. 7. – С. 6.
8. Кущинський А. Шкільні кооперативи // Наша школа. – 1937. – №2–3. – С. 8–15.
9. Навроцький В. П’янство і пропінація в Галичині // Громада. Українська збірка. – Женева, 1882. – Ч. V. – С. 54 – 55.
10. Павликовський Ю. Становище та завдання інструкторів // “Кооперативна республіка”. – №5. – Львів, 1937. – С. 308.
11. Перший Педагогічний Конгрес. 1935. – Львів, 1938. – С. 155 – 156.
12. Сухомлинська О. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 41–45.
13. Храпливий Є. За наше хліборобське шкільництво. – Львів: Накладом красового господарського товариства “Сільський Господар” у Львові, 1933. – 50 с.

УДК 373.1: 140.8

Кузьменко В.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

У статті на основі аналізу архівних матеріалів представлено стан забезпечення загальноосвітніх шкіл незалежної України навчальною літературою.

Based on the analysis of archival materials the state of supply of general schools with training appliances in independent Ukraine is represented.